

דו-משמעות ותקינות תחבירית

דף עבודה לחטיבה העליונה (י"ב) · בסגנון בגרות: מזהים, מסבירים, מתקנים ומשכתבים

שם:

כיתה:

תאריך:

בדף הזה

- כותרות ומודעות דו-משמעיות – בשוגג ובכוונה.
- טקסט לתיקון, הסבר שגיאות לפי כללים, ושאלות בחירה.
- שכתוב מהודעה לא רשמית למכתב רשמי ותיקין.

חלק א' – דו-משמעות בכותרות ובמודעות

דו-משמעות היא מצב שבו לצירוף או למשפט יש יותר מפירוש אחד. בכותרות ובמודעות היא נוצרת לעיתים בשוגג, בגלל קיצור ודחיסה, ולעיתים בכוונה – כמשחק לשון שמושך את העין.

סוגי דו-משמעות ודרכים לפתור אותה

הסוג	מה קורה	דוגמה
לקסיקלית	מילה רב-משמעית או הומונים (מילים שנשמעות ונכתבות אותו דבר)	"המורה נתנה לנו את המפתח." (מפתח לדלת? מפתח תשובות?)
תחבירית – תואר אחר	התואר יכול לתאר את הנסמך או את הסומך, כשהם באותו מין ומספר	"מאמנת הנבחרת הצעירה"
תחבירית – צירוף יחס או פסוקית	הצירוף או הפסוקית יכולים להתחבר לשני שמות שונים	"שולחן לילדים עם רגליים מעץ" / "הכלבה של השכנה שנעלמה"
תחבירית – כינוי גוף	לא ברור לאיזה שם הכינוי מפנה	"נועה אמרה לליה שהיא זכתה."
תחבירית – תחום השלילה	לא ברור על מה חלה השלילה	"כל התלמידים לא עברו את המבחן." (אף אחד? לא כולם?)
כתיב בלי ניקוד	הומוגרפים – אותן אותיות, מילים שונות	"המדבר ריתק את כולם." (המדבר / המדבר)
דו-משמעות מכוונת	משחק לשון, למשל ביטוי שמתפרש גם מילולית וגם בהשאלה	"רדיו גלים: תמיד על אותו גל איתכם"

דרכי פתרון: שכתוב (הוספה או החלפה של מילה) · שינוי סדר המילים · פיסוק · ניקוד · החלפת כינוי גוף בשם.

1 לפניכם כותרות ומודעות (בדויות). לכל אחת: (א) הסבירו את שתי המשמעויות. (ב) ציינו את סוג הדו-משמעות. (ג) שכתבו כך שתהיה משמעות אחת, וציינו את דרך הפתרון.

1. כותרת: "מאמנת הנבחרת הצעירה הודיעה על פרישה"

(א)

(ב)

(ג)

2. מודעה: "למכירה: שולחן לילדים עם רגליים מעץ"

(א)

(ב)

(ג)

3. מודעה: "דרוש/ה מטפל/ת לתינוק עם ניסיון"

(א)

(ב)

(ג)

4. כותרת: "המדבר ריתק את קהל המבקרים"

(א)

(ב)

(ג)

5. כותרת: "כל המשתתפים לא סיימו את המרוץ"

(א)

(ב)

(ג)

2 מודעה: "רדיו גלים: תמיד על אותו גל איתכם". הסבירו את שתי המשמעויות של "על אותו גל". האם הדו-משמעות כאן מכוונת? מה היא תורמת למודעה?

3 שאלות בחירה – הקיפו את התשובה הנכונה.

1. באיזה משפט הדו-משמעות נוצרת בגלל כינוי גוף?

(א) הכלבה של השכנה שנעלמה נמצאה.

(ב) המורה אמרה לאם שהיא תתקשר מחר.

(ג) המדבר ריתק את כולם.

(ד) קנינו פירות וירקות טריים.

2. באיזה משפט אין דו-משמעות?

- (א) ראיתי את הילדה עם המשקפת.
(ג) המורה הסבירה בסבלנות את התרגיל.
(ב) פגשנו את מדריכת הקבוצה החדשה.
(ד) הספר החדש בשכונה מעניין.

3. הכוונה בכותרת "כל המשתתפים לא סיימו את המרוץ" היא שחלק מהמשתתפים סיימו. איזה ניסוח מבטא זאת בלי דו-משמעות?

- (א) לא כל המשתתפים סיימו את המרוץ.
(ג) המשתתפים כולם לא סיימו את המרוץ.
(ב) כל המשתתפים, לא סיימו את המרוץ.
(ד) אף משתתף לא סיים את המרוץ.

 מקרה בוחן: עמוד מצחיק בשבועון השכונתי

השבועון שלנו

הכלבה של השכנה שנעלמה – נמצאה בגינה הציבורית

בעלת הכלבה הודתה לשכנות ולשכנים שחיפשו אותה כל הלילה

- גם השנה: הרצאה של הספר המקומי בספרייה השכונתית
- למכירה: אופניים לילדים עם בלמים חדשים

1. זהו בעמוד ארבעה צירופים דו-משמעיים, ובארו את שתי המשמעויות של כל אחד:

הצירוף הדו-משמעי	משמעות 1	משמעות 2

2. מה מקור הדו-משמעות בכותרת הראשית? נסחו אותה מחדש בשתי דרכים שונות.

3. בחרו צירוף אחד: האם לדעתכם הדו-משמעות בו מכוונת או נוצרה בשוגג? נמקו.

חלק ב' – תקינות תחבירית: מתקנים ומסבירים

בבחינה תתבקשו לזהות שגיאות, לתקן אותן ולהסביר את הכלל. הסבר טוב כולל שלושה רכיבים: מה השגיאה, מה התיקון, ולמה – הכלל.

תזכורת: כללים מרכזיים

הכלל	דוגמה תקינה
נושא בצירוף סמיכות – הנשוא מתאים לנסמך.	ועדת הקישוט החליטה. / צבע הדלתות דהה.
"כל אחד / כל אחת מ..." – הנשוא ביחיד.	כל אחת מהתלמידות קיבלה תעודה.
נשוא לפני נושא מורכב – ברבים, או בהתאם לחלק הקרוב אליו (גם וגם).	בהופעה ניגנו המורה והתלמידים. / גם: בהופעה ניגנה המורה והתלמידים.
שם המספר 11-19 – נקבה: אחת-עשרה, שתיים-עשרה...; זכר: אחד-עשר, שניים-עשר...	שלוש-עשרה כיתות, ארבעה-עשר ימים
סמיכות מיודעת ברבים – ה' לפני הסומך.	חדרי המורים, תפוחי האדמה, עורכי הדין
"את" – רק לפני מושא ישיר מיודע (גם שם פרטי ושם עם כינוי קניין).	קראנו סיפורים. / קראנו את הסיפורים. / ראיתי את ספרי.
מילת יחס בפסוקית ובקניין.	החברה שעבדנו איתה / שעזרה עבדנו; ספרו של יואב / הספר של יואב
קשרים: "מאחר ש", "היות ש", אבל "הואיל ו"; "לא... אלא"; "למרות" + שם או "למרות ש" + פסוקית.	מאחר שאיחרנו... / הואיל והאולם סגור... / למרות הרעש / למרות שהיה רועש
משפט שלם – לכל משפט יש נושא ונשוא.	הילדים שהגיעו ראשונים קיבלו מקומות טובים.
בלי כפל מילים ("רק... בלבד", "בערך כ-", "חזר שוב על", "עלה למעלה"), ובמשלב הולם.	רק שלוש תלמידות / כ-50 משתתפים / עלו לבמה

4 קראו את ההודעה של מועצת התלמידים. יש בה תשע שגיאות (בתחביר, בכפל מילים ובמשלב). מתחו קו מתחת לכל שגיאה, ומלאו את הטבלה.

הודעה מטעם מועצת התלמידים

לכל התלמידות והתלמידים שלום,

בשבוע הבא יתקיים בבית הספר יום התרמה למען בעלי חיים. מועצת התלמידים החליטו לארגן דוכנים בחצר, ושלושה כיתות כבר נרשמו. מאחר והמקום מוגבל, יש להירשם עד יום חמישי. לא נמכור שתייה ממותקת, אבל מיץ טבעי ומים. הכסף שייאסף יועבר לעמותה שאיתה עבדנו בשנה שעברה. התלמידים שמתנדבים בדוכנים. כמו כן, נשמח שתביאו את ספרים ומשחקים לתרומה. בערך כ-200 תלמידים כבר הודיעו שיגיעו, ורק חמישה מורים בלבד עוד לא אישרו. יהיה סבבה!

מועצת התלמידים

#	השגיאה	התיקון	הכלל
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			

5 בכל משפט יש שגיאה אחת. (א) העתיקו את החלק השגוי. (ב) תקנו אותו. (ג) הסבירו את הכלל.

1. בטקס הסיום חולקו תעודה לכל אחד מהמסיימים.

2. צבע הקירות בחדרי הכיתות התקלפו.

3. הוועדה דנה בהצעה שהגישו שנים-עשר תלמידות.

4. החברים שנסענו בשנה שעברה לצפון הצטרפו גם השנה.

5. קראנו בעיון את הסיפור, לכן לא הבנו את הסוף.

6. הם עלו למעלה לגג כדי לראות את הזיקוקים.

7. כל אחד מהשחקנים קיבלו מדליה.

8. הבתי ספר בעיר נסגרו בגלל השלג.

6 הקיפו את התשובה הנכונה.

1. בפתיחת הטקס __ המנהלת ונציגת התלמידים.

(א) נאמה (ב) נאמו (ג) שתי האפשרויות תקינות

2. התחרות נערכה __.

(א) למרות שהגשם (ב) למרות הגשם (ג) למרות שירד גשם (ד) ב ו-ג תקינות

3. במבחן היו __ שאלות.

(א) שנים-עשר (ב) שנים-עשרה (ג) שנים-עשרה

4. __ של בני הדודים נחגגו יחד.

(א) ימי ההולדת (ב) הימי הולדת (ג) הימי ההולדת

5. __ הטיול בוטל, נשארנו בכיתה.

(א) הואיל ו (ב) הואיל ש

6. זה __.

(א) הבית של נועה (ב) ביתה של נועה (ג) הבית שלה של נועה (ד) א ו-ב תקינות

חלק ג' – שכתוב ומשלב

שכתוב הוא כתיבה מחדש של טקסט כך שיתאים למטרה ולקהל – בלי לשנות את התוכן. בשכתוב לכתב רשמי מתקנים שגיאות, מחליפים סלנג ומבטלים דו-משמעות.

7 שכתבו את ההודעה הבאה למכתב רשמי אל רכזת השכבה. תקנו את השגיאות, את המשלב ואת הדו-משמעות.

ההודעה המקורית

היי, אז ככה, אנחנו רוצים לעשות מסיבת סוף שנה בחצר. וואלה כולם בעד, ושלוש מורים כבר אמרו שזה אחלה. מאחר והחצר פנויה רק ביום רביעי, צריך תשובה מהר. נעמה אמרה לרכזת הקודמת שהיא תעזור בארגון. תודה מראש!!!

8

כתבו כותרת דו-משמעית מכוונת (משחק לשון) לידיעה על אירוע בבית הספר. הסבירו את שתי המשמעויות ואת האפקט שהכותרת יוצרת.

כרטיס יציאה – חט"ע

1. מה ההבדל בין דו-משמעות מכוונת לדו-משמעות שנוצרה בשוגג? תנו דוגמה.

2. תקנו: "מועצת התלמידים החליטו" ←

3. הקיפו: לא נסענו באוטובוס ☐ אבל ☐ אלא ברכבת.

4. ☐ שולט/ת בחומר ☐ כמעט ☐ צריך/ה חיזוק